

Verdwenen molens in Westerwolde

door G. S. Koeman-Poel

Meerdere door wind aangedreven maalbedrijven sierden in het verleden de glooiende gebieden van Westerwolde. Ook bij Sellingen werd een dergelijk bedrijf gevonden. Met de plaatsaanduiding van deze molen was het evenwel ietwat wonderlijk gesteld. Schrijvers uit het verleden namen Jipsinghuizen als standplaats, anderen boekstaafden Sellingen als juiste plaatsaanduiding. In alle gevallen gaat het wel om dezelfde molen, getuige afbeeldingen. Een ‘zegeling’ voor de Richter van Wedde en Westerwolde, gedateerd op 2 april 1800 laat het volgende weten:

‘De comparanten Frans Lodewijk van Martél, Heer Van Dankeren ter eenre, benevens Jan Detmers Meendering en Roelof Luikens, als gevolgmachtigen van een aantal Sellinger inwoners ter andere zijde, ‘

hadden zich bij de Richter vervoegd. De volmachten golden vanaf de voorgaande datum 1 april en waren gegeven door Jacob Tees, Klaas Roelfs, Heene Jans, Jan Jans, Wubbe Detmers, Hindrik Tools, Harm Jans, Jan Harms en Mans Berends; hun namen werden achtereenvolgens en stuk voor stuk door de Richter voorgelezen. De verklaring van volmachten en gevolgmachtigen, betreft een conventie en akkoord aangegaan over het zetten van een Wind-koren-olij en tegelijk pelmolen, in of bij hun woonplaats. Hun vertegenwoordigers in deze zaak, Jan Detmers Meendering en Roelof Luikens, verklaarden bij de Richter dat zij allen een stuk grond gelegen in het *‘bore veld op de zogenaamde ronde bergen’* bij Sellingen hadden afgestaan aan de heer van Dankeren. De overdracht van het bepaalde stuk zou nu op deze 2e april plaatsvinden en wel zonder dat voor het genoemde land betaling werd gevraagd. Op voorwaarde dat deze grond gebruikt werd voor de bouw van genoemde molen en een ook nodig bevonden molenhuis. De daarnaast nog overblijvende grond had men in gedachten als tuin voor de toekomstige molenaar. Verder werd vastgelegd dat voor de eigenaar van de molen als verplichting gold, dat het op te richten bedrijf goed omheind dan wel door een sloot omgeven moest zijn. Bescherming door een strook *‘vergraven’* grond werd ook aanvaardbaar geacht. De zo ontstane omheining moest dienen om vee buiten het bereik van in vol bedrijf slaande wieken te houden en ook om datzelfde vee van het molenerf te weren. Het *‘schutten’* (= verweiden) van vee op het molenerf was even vanzelf niet toegestaan en liever nog liet men de werf ongebruikt liggen dan dat men het daar groeiende gras onoordeelkundig ging maaien. Zou de molen door onverhoopte omstandigheden een prooi der vlammen worden, dan had de heer Van Dankeren het recht om op dezelfde plaats een nieuw bedrijf naar trant van het oude weer op te richten. Voor het geval er geen behoefte zou zijn aan een nieuw bedrijf, werd de bepaling gemaakt dat onder die omstandigheden het molenhuis binnen twee jaar moest zijn afgebroken, waarna de grond weer voor landbouwdoeleinden geschikt moest worden gemaakt. De condities waarop de mulder werkte, waren opmerkelijk. Hij moest voor drie stuivers per mud het koren van Sellinger ingezetenen zo ‘klein’ malen als op andere molens voor vier stuivers afgeleverd werd. Was builen vereist, dan kon de mulder vijf stuivers per mud berekenen. Het slaan van olie vergde een investering van de gebruikers, die meer dan drie keer zo hoog lag dan bij het malen van koren, n.l. *‘18 st. per mudde’*. Voor het pellen van een mud werd twaalf stuivers in rekening gebracht. De akte vermeldt verder de belofte dat de comparanten ter andere zijde aan niemand anders dan de eerste comparant, in dit geval de heer Van Dankeren of diens erfgenamen een dergelijke plaats voor het opzetten van een molen zou worden toegewezen. Er werd verlof gegeven voor het graven van turf *‘tot huïres noodruft’* en voor zover nodig voor het maalbedrijf. Alle

comparanten zowel ter eenre als ter andere zijde gingen de verbinding tot stipte naleving van de condities en bepalingen aan. Zowel voor het tegenwoordige als het toekomstige in hun goederen en dat alles onder ‘*verband en submissie als na rechte*’ werd de Zegeling in Vlagtwedde voor de Richter ‘beleden’ op 2 april 1800 (1).

De 13e mei 1815 kwam de ooievaar langs om op de molen een dochter af te leveren bij molenaar Frans Lubberman en zijn vrouw Grietje. Waarmee maar gezegd wil zijn dat ook op het nieuwe bedrijf het leven zijn gewone loop nam (2).

Bij molenaar/eigenaar Lubberman wel te verstaan, want sinds 1808 hadden zich veranderingen voorgedaan. Op 26 oktober in dat jaar verscheen voor Baljuw W. de Sitter, de comparant Geert Huisingh als speciaal gevolmachtigde van Frans Lodewijk van Martél, heer Van Dankeren. De volmacht was notarieel bekrachtigd bij datum van 23 oktober en werd door de Baljuw met aandacht gelezen, zoals de akte hiervan opgemaakt laat weten.

Geert Huisingh ‘bekende en beleedt verkocht en ten waren eigendom op en overgedragen te hebben, zulks doende door dezen aan Jan Frans Lubberman en Annegreta Willems Lohman, Ehelieden: woonachtig te Sellingen, de man meede naamens zijn Ehevrouw compareerende en zulks accepterende: een Koorn-Wind-Molen met de werf waarop dezelve staande is, zoo goed en kwaad als dezelve zich thans bevindt, Staande en gelegen bij Sellingen op de zoogenaamde ronde bergen geteekend met no. 166, voorts met derzelve regten en geregtigheden, sorvituuten en zwaarigheden daarop leggende of vallende, -mitsgaaders alle zoodaane conditieën en Stipulatieën als de Heer verkoper met de ingezetenen van het Karspel Sellingen omtrent het zetten dezer Moolen en aankoop van de daartoe gebruikte lap gronds ingevolg verzegelde conventie van 2 april 1800 enz.’.

Kortom een akte van verkoop met alle officiële bewoordingen van dien. De akte laat verder weten dat verzegeling van april 1800 nog altijd berustte bij de Sellingers, die de grond onder de molen vrijwillig hadden afgestaan. Frans Lubberman, de aspirant-koper van het bedrijf, nam voetstoots aan dat alle bepalingen uit die verzegeling stipt waren nagekomen. Hij werd van aspirant gegadigde reële koper van het nog jonge maalbedrijf voor de ronde som van 1000 Carolusguldens. Meer dan de helft van dit bedrag - f 635,- werd door Frans Lubberman ineens voldaan, waarvoor hem een kwitantie ter hand werd gesteld. Het resterende bedrag werd verwacht op de eerste meidag van het jaar 1809, te betalen aan crediteuren van de heer Van Dankeren, die eveneens in Sellingen resideerden. Waarmee Frans Lubberman zich geplaatst zag voor de opgave in nog geen jaar tijds een bedrag van “f 365,-” over te houden teneinde zijn schuld te voldoen. Dat kan een optimistische kijk op zaken genoemd worden, waar hij toch ook nog zolang alles niet volledig betaald was, zijn hele hebben en houden als onderpand stelde (3). Hij kon toch aan zijn verplichtingen voldoen, getuige het feit dat dochter Grietje op de molen ter wereld kwam.

In het brievenboek van de gemeente Vlagtwedde, waartoe ook Sellingen wordt gerekend, staat voor 19 december 1825 een vaststelling van maalloon. De nieuwe tarieven golden voor wat genoemd: ‘niet geabonneerde molenaars’ en per ‘Nederlandsche Mudde’, als volgt (4):

voor rogge grof gemalen	f .. - 12½
voor rogge klein gemalen	f .. - 25
voor tarwe idem gemalen	f .. - 40
voor beestvoer eenmaal	f .. - 10
voor beestvoer tweemaal	f .. - 20
voor gerst en haver	f .. - 12½
voor rogge gemengd met haver	f .. - 50

Iets later, in maart 1826 werden molens over ressorten verdeeld en viel de molen op de ronde bergen bij Sellingen in het 3e ressort (5). Een volgende vermelding in de brievenboeken van de gemeente Vlagtwedde is van 27 februari 1827 met deze inhoud:

'Ten gevolge Uwer Excellentie Missive van den 19dezer no. 1, heb ik de eer U Excellentie mits dezen het navolgende op te geven. Bij College is geduurende den jaare 1826 volgens de belasting op het gemaal van de Ingezetenen ontvangen in hoofdsom opcenten en Collectiefzegel;

<i>Hoofdsom</i>	<i>f 800 - 79</i>
<i>Opcenten</i>	<i>f 142 - 92</i>
<i>Zegel</i>	<i>f 93 - 29</i>
<i>Totaal</i>	<i>f 1037 - 00</i>

2e Suppletie door de molenaars van het eerste tot het vierde molenressort een bedrag van f 225 - 50'.

Naast veel bedragen laat burgemeester Hommes van Vlagtwedde in deze brief aan de gouverneur van de provincie Groningen ook andere zaken de revue passeren. Over bijv. het feit dat de veldwachters en in de gemeente gestationeerde rijksambtenaren de surveillance op het middel van het gemaal in 1826 hadden waargenomen. Van vermeende 'sluikerijen' op de molens in zijn gebied had de burgemeester geen weet (6). Zes jaar later vertolkte de burgemeester in een brief aan de gouverneur het gevoel van zijn gemeentebestuur ten aanzien van de belasting op het gemaal ietwat gedetailleerder. Men was de mening toegedaan dat de ontvanger van deze belasting spreekuur diende te houden op de molens, die op meer dan een 'Nederlandsche Mijl' afstand van het belastingkantoor stonden. Dit ten gerieve van de ingezetenen die om hun koren gemalen te krijgen accijns moesten neertellen. Op de Sellinger molen stelde men zich een zitting voor op maandag en vrijdag, telkens van één tot drie uur in de middag (7).

De belasting op het gemaal werd geheven op het bij de molenaar ter vermaling aangevoerde graan. De tarieven en de wijze van invordering waren bij ordonnantie van 12 juni 1623 geregeld bij de Staten van Stad en Ommelanden. Bij dezelfde ordonnantie waren de pachtvoorwaarden van de belasting op het gemaal vastgesteld. De belasting werd aan de hoogstbiedende verpacht, waarbij de pachter zich verplichtte wekelijks een evenredig deel van de pachtsom op het kantoor van de ontvanger af te dragen. Zijn voordeel bestond in het verschil tussen de door hem volgens het vastgestelde tarief ingevorderde belasting en de pachtsom. Teneinde ontduiking van de belasting op het gemaal te voorkomen werd het nodig gevonden enige dwang uit te oefenen op de molenaars. Dat gebeurde door een eed te vorderen van de molenaars en hun knechten. Er werd een lichte uitzondering ingevoerd voor de Mennonieten en Doopgezinden onder de mulders en hun personeel. Van hen werd niet geëist het 'ick sweere' uit te spreken, voor hen was 'ick neeme aen' voldoende. Het slot van de eed luidde voor hen: 'Soo ick dit voorsegde achtervolge ende doe achtervolgen, soo wil my Godt Seegenen, Maer soo ick het niet doe ofte late doen soo wil my Godt straffen, hier tydtlyck ende hier naemaels eeuwiglyck'.

Er stond een boete van honderd gulden op overtreding van de eed, waarvan de provincie en de aanbrengrer ieder de helft in hun eventuele schatkist lieten verdwijnen. Naast de geldboete werd geseling en verbanning als strafmaatregel op overtreding van de eed uitgevoerd. Ondanks deze straffe verordeningen waren de strafmaatregelen onvoldoende; de Staten van Stad en Lande namen dan ook het besluit tot scherper toezicht op de eed. Aangestelde ambtenaren werden belast met de controle op aangevoerd graan en verkregen meel op de molens. Het salaris van een dergelijke ambtenaar was vastgesteld op vrij wonen en 130 Carolusgulden per jaar, wat in de praktijk neerkwam op 'eene Rijksdaler des weecks'.

Vanaf toen kon de mulder alleen graan ter vermaling aannemen als hem door deze ambtenaar een 'cedul' getekend door de pachter was getoond, waaruit moest blijken dat de verschuldigde accijns waren betaald. De ambtenaren, die als 'chercher' (= controleur) te boek stonden, werden in volksmond al gauw tot 'sarrie' verklaard.

Een eerste vermelding van een 'chercher' is te vinden in een ordonnantie op het gemaal van 1650. De door deze cherchers bewoonde huizen of hutten kregen al snel de ietwat smalende aanwijzing 'sarieshutten'. Meestal woonden de cherchers in het zicht van de molens. Een voor hen bijzonder goed uitgedachte woonstee, want van hieruit kon bij voortdurend een waakzaam oog worden gehouden op het maalbedrijf. Ontduiken van de belasting op het gemaal werd zo vrijwel onmogelijk gemaakt op de molens.

De gewraakte belasting was vrij hoog, het malen van een mud tarwe of masteluin werd belast met 24 stuivers; een mud rogge was minder zwaar belast en vroeg 10 stuivers. Werd graan tot veevoeder vermalen, dan was de aanslag lager, maar daar stond tegenover dat het totaal ongeschikt werd gemaakt voor menselijke consumptie. De 'sarrie' schepte er met een houten lepel zand doorheen en wie wilde graag tandenknarsend zijn dagelijks brood eten? (8).

De molen op de 'ronde bergen' bij Sellingen en die in 1802 in gebruik was gesteld, was niet in alle onderdelen nagelnieuw. Zijn wieken hadden voordien de lucht in het Duitse Dankern doorkliefd (9). Hij vertoonde een voor de provincie Groningen afwijkend beeld in de molenwereld. Niet de slanke stenen onderbouw, die we nu nog aantreffen, met het kruirad op de stelling. De Sellinger molen zou naar zijn vorm niet misstaan hebben in de Hollandse polderwereld. Een rietgedekt zwaar lijf met een houten kap, in heel zijn voorkomen een forse grondkruier. Onder het rieten dak de maalzolder, waar in de maalstoel de 'loper' over de 'ligger' ging, waar met andere woorden gezegd het graan tussen de stenen gebroken werd. Klopt het wat de eerste documenten ons vertellen dat de molen aanvankelijk ook als oliemolen werd opgezet, dan moet er zelfs een z.g. 'kollergang' in gestaan hebben. Daarover is helaas geen duidelijkheid.

Heel zeker lagen er pelstenen in de ruimte onder het achtkant. Want toen H.J. Brouwer als molenaar/huurder in 1842 de touwtjes op het bedrijf in zijn bekwame handen hield, kwam er een verzoek binnen bij het gemeentelijk apparaat van Vlagtwedde. Een verzoek om te mogen pellen op de molen en voor verdere uitbreiding van zaken wilde hij graag bergplaats voor granen inrichten in het door hem bewoonde huis. Het graan waarvoor hij bergruimte vroeg, was door hem zelf verbouwd, waarmee hij de combinatie landbouwer/molenaar verenigde. Het wachten op antwoord viel hem kennelijk lang, want op 7 juli 1842 viel hij bij de burgemeester binnen om te vertellen wat hem die dag was wedervaren. Toch voor zaken in de stad zijnde, was hij 'en passant' het kantoor van de Gouverneur des Konings binnengestapt voor nadere informatie. Of hier al gereageerd was op zijn ingediend verzoek dat via de burgemeester van Vlagtwedde binnengekomen moest zijn.

Het antwoord luidde negatief, men was daar onkundig en onverrichter zake keerde Brouwer naar Sellingen terug. De vergissing zat in Groningen, de burgemeester trof geen enkel verwijt, want al

op 18 juni Was het verzoek van de molenaar aanhangig gemaakt. Een tweede brief volgde, waarin de burgemeester hoopte *‘omwille van den brave moolenaar, een man waarvan ik om zijn rechtschapenheid steeds veel heb gehouden. dat deze opgaaven moogen strekken om den zo het schijnt in het ongereede gemaakte stukken te hervinden waaromtrent ik zeer gaarne spoedig eenige berigten van Uwe Excellentie zoude ontvangen. Vooral ook omdat de belanghebbende die zonder bergplaats bij den zoo kort op handen zijnde oogst daadelijk verleegen zoude raak en zeer gaarne schielijk verneemen hoe het met de zaak geleegeen zij’.*

Deze brief van de toenmalige burgemeester is te vinden in de brievenboeken de gemeente Vlagtwedde en gedagtekend in juli 1842.

Het antwoord liet niet lang op zich wachten, de ‘staatsraad Gouverneur’ liet daarin weten dat de brief van 18 juni inderdaad was binnengekomen en dat nu voor de 26e juli de beschikking op het verzoek van de molenaar zou worden genomen. Dat hield in een nog steeds afwachten voor Brouwer. Zijn verzoek moest n.l. ook voorgelegd worden aan de minister van financiën (11). Of de beschikking voor molenaar Brouwer gunstig uitviel, valt niet meer na te gaan. Het gemeentearchief geeft daarover geen verdere informatie. Om belastingtechnische redenen was in het verleden een verbod uitgevaardigd tegen het pellen van gerst op koren-windmolens. Krachtens dat besluit mocht die bewerking alleen gedaan worden op pelmolens. Een verordening, die later weer werd ingetrokken maar molenaar Brouwer had er in zijn tijd nog duidelijk rekening mee te houden. Hoewel voorzien van pelstenen, zijn bedrijf was niet anders dan een koren-windmolen.

Na al deze verwikkelingen deden zich weer veranderingen voor ten aanzien van het maalbedrijf. Voor notaris Arnold Koning in Wedde passeerde een akte op 4 december 1845, waarbij Hinderk Fransen Lubberman de molen verkoopt aan Johan Bohse, een molenaar uit het Duitse schippersdorp Rhede. Over Hinderk Lubberman laat het bevolkingsregister weten dat hij ook in Duitsland ter wereld kwam. Niet ver van de Eems in het dorp Wesuwe werden Frans en Grietje Lubberman in 1802 verblijd door zijn geboorte. In hetzelfde jaar werd de verhuizing naar Sellingen een feit, waar hij in het molenhuis opgroeide en in de voetstappen van zijn vader ook molenaar werd. Waar hij zijn beroep uitoefende toen Brouwer huurder was van het bedrijf, was niet duidelijk. Zijn adres in Sellingen was huisnr. 238 waar hij ten tijde van de verkoop aan Johan Bohse woonde met zijn vrouw Elizabeth Huisman.

Als Johan Bohse het tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld, vindt er ten behoeve van zijn erfgenamen weer een verkoop plaats van de molen. Uit de akte van verkoop, opgemaakt door notaris Johannes Koning, wordt wel duidelijk dat de Bohse’s het molenaarsberoep zeker toegedaan waren. Daar was eerst Theodor Johan Bohse molenaar in Wedde, die optrad voor zichzelf maar ook voor zijn mede-erfgenamen van zijn vaders versterf.

Hij was gevolmachtigd voor Gerd Bohse, eveneens molenaar, maar dan wel in Rhede (Dld.), de volmacht gold ook voor Johan Bohse molenaar in Dütthe (Koninkrijk Hannover), voor Swiebertus Bohse molenaar in Menslage (Koninkrijk Hannover), die ook de volmacht had ondertekend. Dan was er nog Anna Bohse, die met haar man Hendrikus Laurentius Remmers in Sellingen woonde. Susanna Bohse woonde, zonder beroep, in Sellingen; in dezelfde hoedanigheid woonde daar eveneens Margaretha Bohse, daarnaast was er nog Elisabeth Bohse, die zonder aanwijsbaar beroep in Wedde woonde. Theodor Johan trad ook op voor zijn moeder Gesina Bohse-Blanckmans uit Rhede, voor zover zij dan volgens de Hannoverse wetten en uit hoofde van huwelijksgemeenschap recht had op een deel van haar mans nalatenschap. De akte van machtiging werd in het bijzijn van de notaris op 15 en 17 december 1859 ondertekend, waarna op 21 december daaraanvolgend de akte van verkoop passeerde. De ‘landgebruiker’ Willem Pieters Smeenk uit Zuidwending (gem. Veendam) was gegadigde voor:

a. Een Wind-kor en-pel en oliemolen, getekend nr. 126, met de daarnevens staande behuizing getekend nr. 238, de grond waarop die gebouwen staan en de daarbij gebruikt worden de tuin en kampen bouwland; alles staande en gelegen te Sellingen, kadastraal bekend onder Sektie F der gemeente Vlagtwedde onder de nummers 833, 841, 842, 843, 844, 845, samen groot twee bunders een-en-twintig roeden en vijf-en-zestig ellen, enz. enz.

b. Onder b wordt in de akte een stuk zand en veengrond verkocht aan W.P. Smeenk. Smeenk verklaarde de in de akte beschreven goederen op vervatte bepalingen en voorwaarden in koop aan te nemen. Ten aanzien van de molen had hij zich verder te houden aan de bepalingen, die waren vastgelegd in de verzegeling voor de *'regter des landschaps Westerwolde verleden den 2de april 1800'*.

Met lusten en lasten, rechten, erfdienstbaarheden en bezwaren daaraan verbonden - gewone - en buitengewone lasten en belastingen zonder uitzondering en zonder vrijwaring ter zake van de opgegeven maat en zwetten, droegen de erfgenamen Bohse het verkochte over. Lasten en belastingen waren vanaf de 1e mei 1859 voor rekening van de koper, die zijn aankoop per 1 januari 1859 zou aanvaarden. Aanvankelijk zonder de beschikking te krijgen over het molenhuis, dat zou pas te aanvaarden zijn op 15 maart a.s. Wilde Smeenk toch over de woning beschikken per eerdere datum, dan moest hij genoegen nemen met inwoning en kon in dat geval met de *'overige bewoners den kost hebben'*.

De bijbehorende gereedschappen worden omschreven als *'instrumenten'* bestaande uit: *'gewigten en verdere benooidigheden daarin of bij aanwezig, bestaande voor zoveel de verkoopters weten: in zes billen, een kouwbeitel, een uithouwer, een moker, een Nederlandsch kwartmuddevat, een dito kop, de moolenzeilen, de touwen, de blokken en eenige zakken, terwijl meede in de koop zijn begrepen al de brandstoffen en de aardappelen, die bij de aanvaarding der geheele behuizing op den vijftiende maart a.s. in en bij het gekochte aanwezig zullen zijn'*.

Willem Pieters Smeenk werd eigenaar van molen en alles wat er bij en toebehoorde voor de ronde som van 6000 gulden. Te betalen op de 1e mei 1859 in één termijn en zonder interest, terwijl daarnaast ook de kosten van de akte van verkoop en de gevolgen van de daarin vervatte bepalingen voor zijn rekening waren.

Op het kantoor van de notaris werd de akte van verkoop niet alleen ondertekend door de belanghebbenden, maar ook door Hagen Letema, die als kantoorbediende in het dagelijks onderhoud voorzag en door Jan Rouppe, die als arbeider werd aangemerkt. Beiden woonden in Wedde en tekenden als getuigen de gepasseerde akte (12).

Met de familie Smeenk als molenaars trad voor het maalbedrijf de laatste fase in, al zal men daar bij de aankoop in 1858 niet direkt van zijn uitgegaan. Molenaar en bakker zijn beroepen, die hun basis vinden in het blonde koren op de Hollandse landouwen. Willem Smeenk wist in ieder geval beide ambachten te verenigen, maalde als molenaar het koren waaruit hij nadien gewichtige broden bakte. Baksels die al naar vorm en grootte 'zes, twaalf dan wel zestienponders' werden genoemd. Waar zijn bakkerij gevestigd was is onbekend, het lijkt toch niet waarschijnlijk dat een dergelijk beroep uitgeoefend werd in de direkte nabijheid van een rietgedekte molen. Willem Smeenk moet een hardwerkende nijvere man zijn geweest, want naast molenaar en bakker was hij doende op zijn eigen akkers als landbouwer en verzorgde hij zijn bezit in paarden en koeien. Als de wind in de zeilen sloeg, was er op de molen graan om te malen, niet in de laatste plaats door Smeenk zelf, die met eigen vervoer het koren bij de landbouwers kwam halen. Verder schudde het leven zelf hem als een boom in de wind, getrouwd als hij was met een vrouw die meestal bedlegerig was. Vanuit die liggende positie wist Marchien Smeenk- te Velde toch het huishouden, waarin zeven kinderen rondartelden, te besturen.

Bij goed maalweer kreeg Marchien bezoek aan haar sponde, landbouwers die onder een gezellig babbeltje de tijd kortten die nodig was voor het malen van hun koren.

Volgens de verhalen moeten deze landbouwers dat wat zich allemaal rond het maal bedrijf afspeelde bijzonder prijzenswaardig hebben gevonden, waarschijnlijk indachtig een daarop aansluitende traktatie. Want hoe gehandicapt ook door haar ziekte, Marchien toverde ergens een fles vandaan om haar bezoekers te laven met een goed bekend staand merk. Niet zo gek, want het molenhuis genoot ook bekendheid als zo niet een ‘kroeg’, dan toch wel een gelegenheid waar sterke drank te verkrijgen was. Zo tegen nieuwjaar verkreeg molenaar Smeenk van smokkelaars uit Duitsland vloeibaar vocht, dat beslist niet als water te boek stond. Het gegeven ‘molenaar, bakker, geestrijk vocht’ kraakte ietwat in de oren van beampten, belast met het toezicht op gedistilleerd. Inspectie volgde en de molenaar kroop ongeveer door de mazen van het net. Ergens stond een vat, waarin oorspronkelijk krenten voor de broodbakkerij verpakt waren geweest, maar vervolgens was bevorderd tot opslagruimte voor de verboden vochtige smokkelwaren. Ter camouflage was boven op dat bijzondere vat een rek met pijpen gezet en wonder boven wonder zagen de beampten in een vredig vat onder een genoeglijk pijpenrek geen drankopslagplaats. Ondernemend in meerdere opzichten, dat kon zeker gezegd worden van Willem Smeenk en zijn bijzondere vrouw. Menigeen zal dat trouwens met goedmoedigheid hebben aangezien, want het avontuurlijke lag toch zeker in Willem verankerd? Wat wilde men van een zoon, geboren uit een vader die het bestond om in het holst van de nacht een meisje te schaken? Pieter Willem Smeenk schaakte om onbekende redenen en met behulp van enkele soldaten uit het garnizoen van Bourtange, Geertien Jans Luth, een boerendochter van Sellinger huize. Uit deze enigszins wonderlijk begonnen verbintenis sproten zes kloeke zonen en een dochter voort. Eén van de zes zonen was de latere molenaar Willem Smeenk die het avontuurlijke kennelijk ook ietwat aangeboren was.

Onder alle omstandigheden draaiden bij gunstige wind de wieken en werd het gaande werk in gang gezet. Liepen de stenen over het graan en werd er meel van de molen gehaald. Willem Smeenk werd voor wat zijn gezondheid betref, wat minder veerkrachtig en droeg het werk van molenaar over aan weer een andere telg uit het geslacht. Maar een grotere verandering deed zich voor in 1911 kort voor men zich hier in het Noorden vergaapte aan het overkomen van de ‘Graf Zeppelin’, een luchtschip van Duitse makelij, vielen de wieken hier voorgoed stil. Een stilstaande molen sterft, zou men kunnen zeggen. Was dat ook het geval met onze vriend die eens gebouwd werd bij de ‘ronde bergen’ in Sellingen? In de loop van weinige jaren zakte hij van ouderdom in elkaar en verdween van de wereld na een doodsstrijd die in verhouding slechts kort duurde, van vier jaar.

De oude molenaar zag het aan, zelf ook al hoogbejaard. Vijf jaar na het verdwijnen van zijn molen verliet Willem Smeenk het land der levenden en werd begraven op de stille hof gelegen in de direkte nabijheid van Sellingens mooie kerk.

Aan de oude molen herinnert een gedicht in Groninger dialect vervaardigd door Derk Koopman:

“Elk aine dei in Sellingen kwam,
Vandoor de weg noar Vlagtwedde nam,
En dan nait altied veur zok keek,
Dei zag beslist de meulen van Smeenk,
‘n Hail oal ding, dat was te zain,
wanneer hai bouwd is wait gain ain,
In Sellingen bin ook nogal veulen,
Dei wat biezunders waiten van de oale meulen.

Wat ik hieronder joe nou meld,
Is mie deur d' meulenoar zulf verteld,
En doar ken'men ook wel op aan,
Want laigen huil dei beslist nait van,
Dei zee, ja 't har al joaren verleden,
Dou har hai boven in de meulen zeten,
En as hai dan gain last har van wieken,
Den kon hai over 't Prusische veen hèn kieken.
Zo har hai ook weer dei kaant op keken,
En har hom 't aal zo roar tou leken,
Hai har der, zee hai noar ik main,
Wel tiendoezend mensen lopen zain,
Ik keek zee meul'noar nog es weer wat beter,
'k Zag duudlijk 'n stuk van 't Pruusche leger,
'k Soldoaten, werklik, man bie man,
En de knonnen dei kwamen d'r achteraan,
Ik docht: o, o, wat zollen dei willen,
Ik begon te zwaiten en te trillen,
De meulen of en volk bie'nander,
Den zellen wie ze tegen hollen mit 'n kander,
Ik ruij goud haard en doar kwam volk aanzetten,
En bie de meulen begonnen ze gaauw te messen wetten,
Den nog wat voken, biel en en zo meer,
Dei Duutsers kriegen vast van leer,
En aal het volk dat bie mie was,
Zag duudlijk ook soldoaten in de pas,
En wie der op oaf mit frisse moud,
Wie Waarn nait baange veur dat goud,
Moar och wat is 't toch wonderlik,
Wie konnen dat veen ja oeter-kiek,
En hou verder wie noar 't veen inkwammen,
Hou minder soldoaten wie vernammen,
Wie dochten ja, zie brengen ons in de woan,
Zai binnen dei aal bie liggen goan,
Wie hebben der nog es 'n stap bie doan,
Dou zaggen wie niks meer as . . . wat törfhopen stoan,
Dat was het woar wie tegen aankeken hadden,
Doar konnen wie veur deur 't veen hén wadden,
Hor gelukkig zai hadden ze aalmoal lopen zain,
En anders hadden ze mie sloagen kört en klain,
En Brouwer-oom, dei zee: Geleuft mie moar,
Dat binnen veurtaikens, zeker woar,
Ie zellen es zain noa verloop van tied,
Komt 't ook in werkelijkhaid zo wied.
En de oale meulen dei ston doar nog te beven,
En docht: As ik dat nog mout beleven,
Dan hoop ik dat ik mit aale gemak,
Bie stil weer 'n keer in mekoar zak,
En werkelijk, hai het noa hail wat kroaken en roazen,
Verleden week de leste oadem oetbloazen,

Dei is der west, zien tied was om,
En hai komt zeker nait weerom,
Ainmoal het hai de weg wezen an Graf Zeppelin,
De dreikleur ston der toen boven in,
Ik kom doar om de ander week,
Moar denk nog laank aan de meulen van Smeenk,
Want ik zag hou hai der hén vol, van de vouten,
En ik heur hou hai nog jammerde: zien leste grouten!”

Een molensteen herinnert in Sellingen nog aan de molen van Smeenk. Vooraan in de Hassebergerweg wordt de tuin van de familie Smid ermee gesierd.

Bronnen:

RAGn = Rijksarchief provincie Groningen te Groningen.

GAVI = Gemeentearchief Vlagtwedde te Vlagtwedde.

1. RAGn - Rechdelijk archief VIw dl. 15
2. GAVI - Geboorten 1815 Vlagtwedde
3. RAGn - Rechdelijk archief EE dl. 4
4. GAVI - Brievenboek gemeente Vlagtwedde 1825
5. GAVI - Brievenboek gemeente Vlagtwedde 1826
6. GAVI - Brievenboek gemeente Vlagtwedde 1827
7. GAVI - Brievenboek gemeente Vlagtwedde 27 april 1833
8. Klaas ter Laan, Groninger Encyclopedie dl. 2 (lemma belasting op het gemaal) (Groningen 1955);
Groningsche Volksalmanak 1927, pag 168 e.v. De broodbezetting en de belasting op het gemaal
9. Aantekeningen A. Bicker Caarten
10. GAVI - Brievenboek gemeente Vlagtwedde 1842
11. GAVI - Ingekomen stukken 1842, 16
12. RAGn - Notarieel archief: notaris Joh. S.G. Koning, standplaats Wedde 21-12-1858 akte nr. 242.

Afgedrukt in De Zelfzwichter, jaargang 11, nummer 43, september 1986, pag. 4-14.

Deze pagina is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>